

Brázdil, Jan; Petrželka, Josef

[Brázdil, Jan. Morální charakter a jeho empirická reflexe]

Studia philosophica. 2025, vol. 72, iss. 2, pp. 71-77

ISSN 2336-453X (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/SPH2025-2-9>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.83673>

License: [CC BY-NC-ND 4.0 International](#)

Access Date: 04. 02. 2026

Version: 20260130

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Jan Brázdil

Morální charakter a jeho empirická reflexe

Brno: Masarykova univerzita 2023. 151 stran.

Jan Brázdil – Josef Petrželka

Oficiální představení knihy

Morální charakter (éthos) je velmi starý koncept, jehož filozofické kontury, stejně jako jeho propojení s dovršením lidského života, nacházíme v antice. Patrně i dílem šťastné náhody je s tímto konceptem spojován v první řadě Aristotelés, žák Platóna, a jeho etické spisy. Autor knihy vychází z přesvědčení, že toto etické učení je opomíjeným klenotem naší civilizace, a všimá si současných interdisciplinárních snah o jeho oživení skrze aktualizaci právě konceptu morálního charakteru. Autořovým záměrem je tyto snahy kriticky posoudit, tedy zvážit, zda se nevzdalují svému cíli, a zároveň je systematizovat. Za stěžejní považuje podkapitulu vymezující funkci Aristotelovy etické nauky a celou třetí kapitolu, jež definuje pět kritérií adekvátní aktualizace. Druhá kapitola představuje základ pro následující úvahy, analyzující pojmy Aristotelovy etické nauky a jejich vzájemné vztahy. Kritickému posouzení konkrétních návrhů k aktualizaci a zejména prominentní analogii dovednosti (skill analogy) se věnuje kapitola čtvrtá. V poslední kapitole pak autor vytváří typologii aktualizací a předkládá vlastní náčrt k aktualizaci morálního charakteru. Kniha je zamýšlena pro mírně pokročilé v oblasti morální filozofie. Zároveň však obsahuje dostatek příkladů a odkazů a jednotlivé argumentační kroky jsou vysvětleny s takovou pečlivostí, aby byl spis přístupný každému trpělivému čtenáři.¹

1 Text převzat z obálky knihy.

Představení knihy pomocí otázek²

1. Máš k dispozici 600 znaků. Přepiš v nich ze své knihy to, co považuješ za nejdůležitější sdělení.

„Aristotelés nám neříká, jakými konkrétními kroky dosáhnout ctnosti jako trvalé dispozice. Ukazuje nám ale, jakým způsobem máme o této dispozici, o které všichni máme nějaké mínění, správně uvažovat. Jak charakterovým ctnostem rozumět v kontextu dalších pojmů, které s nimi možná spojujeme, nebo v rámci jakých dalších pojmů a jevů k nim přistupovat, abychom je lépe pochopili. Neříká nám tak ani, jakými konkrétními kroky dosáhnout blaženosti, říká nám však, co je blaženost a jaké jsou její podmínky a nechává na nás, abychom je provázali s našimi dosavadními cíli i s naším životem jako celkem.“

2. Na jaké otázky kniha odpovídá či jaké otázky si klade?

Otázky, na které v knize hledám odpovědi, vycházejí z mých dvou přesvědčení, které byly zároveň důvodem, proč jsem si vybral právě toto téma. Jednak jsem přesvědčený, že Aristotelův koncept morálního charakteru (jako i celá jeho etická nauka) skýtá pro současného člověka významný a jedinečný praktický potenciál. Jednak se domnívám, že klíčem k odemčení potenciálu tohoto tradičně filosofického konceptu je interdisciplinární přístup (v propojení zejména s psychologíí).

Knihy si klade otázku, zda jsou dosavadní snahy o takovýto přístup, tj. o aktualizaci tohoto filosofického konceptu, úspěšné. Zda jej nedopatřením a při jeho komplexnosti nezkreslují a nevedou do slepé uličky např. tím, že by z něj učinily koncept nezajímavý, ať už jeho ztotožněním s nějakým jiným psychologickým pojmem nebo zamlžením jeho významu propojením s různými a složitými psychologickými termíny. K odpovědím na tyto otázky se kniha snaží přiblížit ve své druhé polovině analýzou některých snah o aktualizaci. Při tom se ale samozřejmě nemůže vyhnout odpovědi na otázku, jak by taková aktualizace vlastně měla vypadat, jaká kritéria musí splňovat.

2 Tato část vychází z provokativních pobídek Jiřího Gabriela. Jejím cílem je představit knihu, proces jejího vzniku a možná i autora jiným způsobem, než se děje v běžných recenzích, a to způsobem subjektivnějším, ale zato osobnějším.

S tím zase souvisí otázky spojené se výkladem samotné Aristotelovy nauky, co měl Aristotelés na mysli dílčími pojmy a k čemu svou naukou vlastně směřoval, co si lze z jeho etických spisů odnést a co bychom v nich hledat ani neměli (protože bychom byli zklamáni a zbytečně na ně zanevěřeli).

Tím se ale vracím spíše do první poloviny knihy, která si klade i obecné otázky po smyslu této práce, zda je vůbec interdisciplinarita na místě nebo jak jsme na tom s Aristotelovou etikou v našem českém prostředí. Když se naopak přesunu k závěru knihy, zde už otázky (avšak ne už tak odpovědi) směřují k tomu, jak by v odraze toho, co bylo v dosud řečeno, měla konkrétní adekvátní aktualizace konceptu morální charakteru vypadat.

3. Co nového (nečekaného, překvapivého) ses při psaní své knihy dozvěděl?

Překvapilo mě, jak obtížná může být skutečně důsledná interdisciplinarita a že některé snahy o interdisciplinární práci bychom možná označili spíše za práce jednooborové, které v jiných oborech hledají spíše inspiraci, nebo k nim přistupují s občas laickou naivitou. Což se, k mému překvapení, zdaleka netýká pouze prací studentských.

Řekl bych, že je těžké opravdu proniknout do nějakého oboru, získat ten specifický způsob nazírání na nějaký problém nebo obecné téma z perspektivy, která vychází ze základu tvořeného širokým penzem zkušeností. To je patrné tehdy, když se o tomtéž baví odborníci z dvou oblastí, třebaže ne tak vzdálených. Člověk asi musí s tím oborem žít (nejen jej studovat), alespoň nějaký čas, a musí alespoň na chvíli navštívit všechna jeho údolí a zákoutí. Nečekal jsem, jak lehkovážné může být nastudovat si pouze specializovaná témata relevantní pro mou práci a domnívat se přitom, že provádím interdisciplinární výzkum.

4. Jaké sdělení z Tvé knihy je natolik přístupné širší veřejnosti, že by se o něm dalo diskutovat u každého stolu naproti U Čápa?

Je to sdělení, které z větší části vyplývá už z mé předešlé, diplomové práce, které ale celou mou knihu protíná a je v ní zároveň obsaženo jako předpoklad, bez kterého by ji nešlo brát zcela vážně. A tím je teze, že o lidském chování rozhoduje (nebo může rozhodovat) spíše charakter než nejrůznější aspekty situace.

Samozřejmě, často se necháme ovlivnit špatnou náladou, stresovým vypětím, hlukem, zápachem nebo třeba způsobem, jakým s námi druzí komunikují, necháme se zviklat sympatiemi a předpojatostmi a v pátek druhým pomůžeme spíše než v pondělí, a to ještě tím spíše, pokud nám automat na kávu vrátil více mincí, než měl.

Ale nic z toho by nás nemělo vést k závěru, že lidský charakter je iluze, že není možné na něm pracovat, kultivovat jej a že statečné, spravedlivé a šlechetné postavy z příběhů a pohádek, které za všech okolností ctí své hodnoty, jsou jen něčím nadpřirozeným. Morální charakter je něco jako dovednost, jak tvrdí Aristotelés a zdůrazňuje Julia Annasová. V každé dovednosti se můžeme zdokonalovat a lidé, kteří tuto dovednost necvičí, nejsou důkazem o tom, že je to nemožné. Můžeme se, jak radí John Doris, vyhybat pokušení, abychom mu nepropadli, a mnohdy uděláme správně, když tuto radu poslechneme, ale neměli bychom rezignovat na to, že zítra můžeme být o kousek lepšími lidmi, než jsme dnes.

5. Tvou knihu jsem četl a rád bych se ještě dozvěděl odpovědi na následující otázky:

[JP] V celé knize i výše v textu vyzvedáváš Aristotelovu etickou koncepci a zvláště koncept morálního charakteru a hledáš a posuzuješ možnosti jeho aktualizace nebo oživení i v dnešní době. K tomuto hlavnímu záměru mám dvě otázky – první zní takto: Mají v tomto ohledu Aristotelés a jeho koncepce zásadní výhodu před jinými dávnými mysliteli a koncepcemi? Jinak řečeno, je podle tebe užitečnější, smysluplnější či proveditelnější pokoušet se o aktualizaci Aristotela než třeba Platóna, stoiků nebo epikúrejců? A proč?

[JB] Záleží, co přesně máme tou aktualizací či oživením na mysli. Jakési aktualizace můžeme dosáhnout např. i novým překladem doplněným o rozsáhlejší poznámkový aparát reflektující také nedávné diskuze nebo naopak překladem, který přiblíží tradiční filosofické pojmy a otázky o něco blíže pojmům a otázkám, jež jsou blízké dnešnímu laickému čtenáři. V konceptu morálního charakteru, který představil Aristotelés, však vidím větší interdisciplinární přesah. Jinými slovy, domnívám se, že ostatní antičtí autoři (nebo i některé Aristotelovy spisy) řeší častěji filosofické otázky a nezasahují stejnou měrou do oblastí, které dnes řadíme do psychologie. Tedy vědy, která bezpochyby zaznamenala nemalý vývoj. Aktualizace takového konceptu pak vnímám jako naléhavější, protože reaguje na otázky či

přímo námitky, zda je v těchto přesazích koncept morálního charakteru skutečně aktuální i po tolika letech.

[JP] A druhá otázka: Na s. 71 naznačuješ, že ti nejde jen o teoretickou či akademickou aktualizaci Aristotelovy koncepce. Jaké zaměření aktualizace máš přesně na mysli a pro jaké publikum?

[JB] Ano, mám tím na mysli, že nejde o zachování Aristotela za každou cenu. Pokud by např. některé jeho teze byly v jasném rozporu s prokazatelnými psychologickými fakty, považoval bych za správné v rámci adekvátní aktualizace morálního charakteru tyto teze opravit, popř. jen dát přednost jiné interpretaci. Důvodem je praktické zaměření celé jeho etiky, která musí být využitelná v pedagogicko-výchovatské praxi. Samozřejmě bych nepovažoval za adekvátní ani Aristotelovu etiku nebo koncept morálního charakteru přetvořit v něco zcela jiného, třebaže praktičtějšího. Za tímto záměrem jsem právě ve třetí kapitole sestavil soubor kritérií, které musí aktualizace splňovat.

Nemám tím ale na mysli, že by publikem nemohla být akademická obec, to určitě ne. Cílím jednoduše na publikum, které se ptá po praktickém potenciálu Aristotelovy etické nauky nebo třeba hledá komplexněji rozpracovaný koncept psychického jevu, který nazýváme charakter.

[JP] Kniha se zabývá „morálním charakterem“, jak prozrazuje i její název. V jakém vztahu by byl tento pojem a pojem „charakter“? Byl by plně vystižen rozdílem mezi „mravními ctnostmi“, jež by tvořily „morální charakter“, a „emocionálními stavy“ (viz s. 29), jimiž by byl dán „charakter“? A byly by to pak souřadné pojmy, nebo by „morální charakter“ byl jakousi podmnožinou „charakteru“?

[JB] Není to nijak komplikované, jde o to, že v diskuzi, ve které jsem se pohyboval, se poměrně konstantně psalo o „moral character“ a já tento pojem převzal. Pokud bych měl použít pojem „charakter“ v kontextu knihy, pak asi ano, řekl bych, že „morální charakter“ je jeho podmnožinou, která v sobě spojuje morálně relevantní rysy (i když ty „emocionální stavy“ bych neschovával ani pod jeden z těchto pojmů). Sám jsem se ale chtěl tomuto pojmu raději vyhnout, protože mnozí jej znají pravděpodobně z psychologie, kde není s ohledem na morální rysy zcela přesně definován, a někdy by tak byl s „morálním charakterem“ ztotožnitelný, jindy by obsahoval ještě něco dalšího, co bychom však s Aristotelovým konceptem spojovat neměli.

[JP] Na s. 102–103 popisuješ jednu z rovin, v nichž se pokouší aktualizovat Aristotela Nancy Snowová, a to psychologický koncept BIS (*behavioral inhibition system*). Jeho popis – zvláště „negativní“ a zprvu spíše neuvědomělé působení nápadně připomíná Sókratovo daimonion (v Platónově líčení). Nezmiňuje to Snowová explicitně? A nemohlo by tedy jít o aktualizaci tohoto sókratovského aspektu (pozoruhodně propojenou s komplexní aktualizací Aristotelovy koncepce)?

[JB] Bohužel nezmiňuje, ale Nancy Snowová se ve své knize explicitně odkazuje na jména a myšlenky filosofů jen velmi zřídka – je tedy možné, že ani jí tato podobnost neutekla, pouze si ji nechala pro sebe. Ale podobnost tu určitě je. Jak velká a zda by Sókratovo daimonion skutečně zachycovalo právě tento jev (tj. BIS), to si netroufám říct, ale zajisté by to stálo za nějakou hezkou diskuzi.

Mgr. Jan Brázdil, Ph.D.

absolvent Katedry filozofie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity
Brno, Česká republika
382430@mail.muni.cz

PhDr. Josef Petrželka, Ph.D.

Katedra filozofie, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita
Arna Nováka 1, 602 00 Brno, Česká republika
josef@phil.muni.cz

Toto dílo lze užit v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.